

Marginaal en missionair

Wim Dekker

Marginaal en missionair

Kleine theologie voor een krimpende kerk

Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Ontwerp omslag en binnenwerk: Mulder van Meurs, Amsterdam
Foto auteur: Jaco Klamer

Deze uitgave is gemaakt in samenwerking met de IZB.
De bijbeltekst in deze uitgave is ontleend aan de NBG-vertaling van 1951.

ISBN 978 90 239 2563 7
NUR 700

© 2011 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de rechthebbenden.

Woord vooraf

De titel van dit boek luidt: *Marginaal en missionair*.

Met het woord ‘missionair’ heb ik altijd iets gehad. Zolang geloven iets voor mij betekent – en dat was reeds heel vroeg het geval – heb ik de drive gevoeld anderen daarin te betrekken. Zo deed ik bijvoorbeeld al op zeventienjarige leeftijd vol overtuiging campingevangelistiewerk en ben ik predikant geworden mede vanuit een verlangen het evangelie te delen met mensen die nog niet of niet meer tot de kern van de gemeente behoorden.

Met het woord ‘marginaal’ had ik minder. Ik ben opgegroeid in een tijd waarin alles alleen maar méér werd, een tijd van vooruitgang. Mijn beeld over de toekomst van de kerk werd daar mede door beïnvloed. Ik was niet voorbereid op het feit dat de kerk gemarginaliseerd zou worden en nog minder op de vraag wat dat betekent voor ons geloof in de God en Vader van Jezus Christus, van wie wij belijden dat Hij alle mensen met zijn heil op het oog heeft.

Intussen leef en geloof ik binnen een kerk, de Protestantse Kerk in Nederland, die uitdrukkelijk heeft uitgesproken missionair te willen zijn, terwijl ze ook nog steeds verder marginaliseert. In 2011, het jaar waarin dit boek verschijnt, zal ook een handboek voor kerksluitingen verschijnen onder redactie van prof. dr. Henk de Roest, die eerder mede verantwoordelijk was voor de verschijning van een handboek voor missionaire gemeenschapsvorming (*Als de kerk opnieuw begint*, Zoetermeer, 2008). Hoe gaan we met deze grote tegenstrijdigheid om? Hoe aanvaarden we de situatie van de marginalisering en oefenen we ons tegelijk in missionair-zijn? Hier ligt een ingewikkelde geestelijke en praktische uitdaging.

Dit boek is geschreven om allen die deze thematiek herkennen behulpzaam te zijn met theologische en geestelijke bezinning.

Zelf werk ik als predikant voor vorming en educatie in dienst van de IZB, vereniging voor zending in Nederland, binnen de PKN. Veel van wat ik in dit boek verwoord, deelde ik eerder met gemeenten en collega’s in talloze

bijeenkomsten. Het was echter voor mijzelf vruchtbaar alles nog eens opnieuw te doordenken en op een geordende manier op te schrijven. Het gaat in dit boek niet om gemakkelijke oplossingen. Het gaat om een dieper peilen van de vraag: hoe zullen wij het in de eenentwintigste eeuw volhouden als kerk en als gelovige in de dubbele positie van marginaal- en missionair-zijn? Specifieker: hoe zullen we dit als protestantse christenen volhouden? Biedt het protestantisme voldoende geestelijke bagage voor onze nieuwe tijd?

Leeswijzer

In dit boek komt een veelheid van onderwerpen aan de orde. De rode draad is echter als volgt:

In de eerste hoofdstukken peilen we de crisis van de kerk, die in feite een crisis van het christelijk geloof is. De crisis kan filosofisch verwoord worden, zoals Charles Taylor doet. De crisis kan ook geestelijk ervaren worden door gelovigen, die daarbij de neiging hebben tot ontkennen, marchanderen en berusten, de bekende reacties bij elke crisis. Wat ik in deze hoofdstukken beoog, is een weg te vinden die verder brengt: het aanvaarden van de crisis in een nieuwe concentratie op het kruis van Christus. Gelovigen vandaag hebben een nieuwe spiritualiteit nodig, die opgewassen is tegen het gemarginaliseerd-zijn en die zo ook in staat is missionair te zijn zonder de laatste restanten van het christelijk geloof in de uitverkoop te doen. Op verschillende manieren wordt aangetoond dat dit laatste geen denkbeeldig gevaar is.

In het tweede deel van het boek gaat het over de vraag hoe het protestantisme en in het bijzonder de Protestantse Kerk in Nederland met de nadruk op het Woord als bemiddeling van God richting de wereld een vitale beweging kan zijn in een belevingscultuur. Ik heb me daartoe vooral laten uitdagen door Alister McGrath met zijn stelling dat het einde van het protestantisme nabij is. Ook komt de vraag aan de orde of de Protestantse Kerk in Nederland niet meer op zoek moet naar een kernboodschap waarmee ze het missionaire veld in kan gaan. Ik meen namelijk dat we het met de huidige pluraliteit niet gaan redden.

Het laatste deel van het boek behandelt missionaire thema's, zoals de vraag of en hoe nieuwe gemeenten moeten worden gesticht, waarom we ei-

genlijk mensen zouden lastigvallen met het evangelie en of het mogelijk is de waarheid van het christelijk geloof te claimen zonder dat daarvoor een hard bewijs is.

Dit boek verschijnt mede ter gelegenheid van het 75-jarig bestaan van de IZB. Koos van Noppen, medewerker communicatie en innovatie bij de IZB, heeft mij zeer geholpen de uitgave van dit boek te realiseren. Daarvoor ben ik hem veel dank verschuldigd. Gesprekken die ik met hem had over de thema's van dit boek, werkte hij uit, op grond waarvan ik de uiteindelijke tekst schreef. Daardoor zult u hier en daar ook nog spreektaal aantreffen. U mag dat opvatten als een aanwijzing voor het feit dat de schrijver niets liever wil dan in gesprek zijn. U mag zich, nu het boek is verschenen, vrijmoedig in het gesprek mengen.

Ik ben ook een woord van dank verschuldigd aan de collegae D.Ph.C. Looijen, voormalig directeur van de IZB, en E.K. Foppen, lid van de visiegroep Areopagus, centrum voor contextuele en missionaire verkondiging van de IZB. Zij waren de eerste lezers, enthousiast, vragen stellend, tegensprekend. Ik heb geprobeerd ervan te leren.

Wim Dekker
www.izb.nl

Inhoud

DEEL I

1 Terugblik: crisis, verlegenheid, aanvechting 15

Twee nota's – Bedrijfsmatige visie? – Kanaän – Spiritualiteit – Crisis? – Wederopbouw – Eigentijdse gereformeerde vernieuwing – Confrontatie met zelfbewust ongelooft – Karl Barth – Vastgelopen

2 Crisis en oordeel. Wat staat ons te doen? 27

Hermeneutisch kader – Roeping – Gods hand in de geschiedenis – W. Panzenberg – H. Berkhof – Deelhebben aan het lijden van Christus – Niet verdringen – Troost – Europese context – Bonhoeffer over de kerk van de toekomst – Bidden – Het goede doen – Wachten op God – Missionair

3 Een seculiere tijd 45

Charles Taylor, autonomie en authenticiteit – Religieus? – Geloven is niet meer dan een optie – De kwetsbare gestalte van het geloof – Betrouwbare optie – Autonomie – Vrijheid zonder God? – Authenticiteit – Vruchten van het christendom

4 Nieuwe religiositeit 58

Calvijn – Alternatieve heilsweg? – Gevulde transcendentie – Ietsisme – Humanisme – Postmoderne trekken – H. Bavinck – J.H. Bavinck – Gezichtsbedrog – Uitholling – Waar het op aankomt

5 Kerk en koninkrijk 75

Reformatie – De mystieke lijn van de belijdenisgeschriften – Het koninkrijk der hemelen – De scherpe bocht in het Nieuwe Testament – De gang door de tijd – Kerk en koninkrijk niet tegen elkaar uitspelen – Israël en de volken – Institutionaliserings – De repeterende breuk – Planting van God – Sociologie en theologie

DEEL II

6 Het protestantisme en de heilsbemiddeling 95

De kritiek van Alister McGrath – Orthodoxie in rationeel vaarwater – Ervaring van het heilige – Bemiddeling door het Woord – Crisis van het protestantisme – Preek dient centrale plaats terug te krijgen – Herontdekking van het ‘sola gratia’ – Herontdekking van de gemeente – Vernieuwing van sacrament en liturgie

7 Hoe het heil in de preek wordt bemiddeld 111

Spreeken met verwachting – Horen met verwachting – Verlangen naar de ontmoeting met God – Erfenis – Relationele hermeneutiek – De praktijk van het preken – Breedte en diepgang – Hermeneutiek en herinterpretatie – Illuminatie en revelatie – De Bijbel ‘verder schrijven’ – Communicatieleer en psychologie – Vervreemding – Poëzie

8 Identiteit en pluraliteit 133

Tijd voor heroriëntatie – Het Samen-op-Wegproces – Hoe verder? – Welke identiteit? – De ‘zaak van Jezus’ – Basisidentiteit: ‘in Christus’ zijn – Pluraliteit of uniciteit? – Kerk en schare – Kloof tussen kerk en wereld – Nieuwe situatie – Karl Barth – Herwaardering van de heilige doop – Geloofsopvoeding, gemeenschap, ethiek – De kerk als contrastgemeenschap?

DEEL III

9 Als de kerk opnieuw begint... 157

Motieven – Gemeentestichting of gemeenschapsvorming? – Historische continuïteit? – Pluriforme gemeenschap – Voorwaarden – Individualisme en gemeenschapsvorming – Ambt en sacrament – Sacramenten in missionaire context

10 Geloven: spannend en bijzonder 172

Kerk van het Woord – Missionair werk als speerpunt? – Interne secularisatie – Immanent wereldbeeld – ‘Eeuwig gaat voor Oogenblik’ – Toch een contrastgemeenschap – Aantrekkelijk? – Geloofsverdieping en missionair zijn – Een tegendraadse boodschap wekt interesse – Missionaire cursus: Genesis 1-4

11 Niet te bewijzen en toch waar?

186

Ik denk, dus ben ik – H.M. Kuitert – De rol van de Heilige Geest – Solidair met twijfelaars – Rationeel overtuigend? – Barensweeën – Verwondering en ontvankelijkheid – Orthodoxe geloofsafval – Apologetiek – Paradigma-wisseling

DEEL I

1 Terugblik: crisis, verlegenheid, aanvechting

Voordat we in dit boek op zoek gaan naar antwoorden op de vraag hoe een marginale kerk tegelijk missionair kan zijn, willen we eerst stilstaan bij de vraag of de kerk dat marginaal-zijn wel verwerkt heeft.

Dit hoofdstuk is persoonlijk gekleurd. Ik vertel niet alleen hoe ik de afgelopen veertig jaar in dit opzicht heb ervaren rondom het Samen-op-Weg-proces, maar ook hoe ik met een totaal andere verwachting van de toekomst mijn predikantschap begon. Ik probeer thans zelf met vallen en opstaan mede gestalte te geven aan missionair kerk-zijn. Dat is bij mij wel door een diepe crisis heen gegaan, en ik heb het gevoel dat ik die nog steeds niet achter me heb gelaten.

Tegelijk ben ik zo vrijmoedig om te denken dat dit niet alleen mijn probleem is of het probleem van mijn leeftijdgenoten. Het is van het grootste belang dat ook jongere ambtsdragers of anderszins actieve en verantwoordelijke gemeenteleden beseft hebben van de geschiedenis waarin zij staan. Wat is het *momentum* van de tijd? Wat is eraan voorafgegaan? In hoeverre is dat verwerkt? Met welke niet-verwerkte erfenis zitten we nog? Welke lessen zijn te trekken uit het verleden? Alleen zo kan er een begaanbare weg zijn naar de toekomst.

Twee nota's

'Crisis, verlegenheid en aanvechting kunnen voor de kerk nooit het laatste woord hebben,' schreven de opstellers van de nota *Leren leven van de verwondering*, die de synode van de Protestantse Kerk in Nederland in 2005 besprak. Kort na de afronding van het fusieproces vroeg het bestuur van de landelijke kerk in dit document nadrukkelijk hernieuwde aandacht voor de missionaire roeping van de kerk. In het citaat lijkt de crisis in een paar zinnen te worden bezworen. In elk geval reflecteert de nota niet uitgebreid over

de lessen die zijn geleerd van de diepe crisis waarin zowel de kerk als het christelijk geloof zelf in de afgelopen eeuwen, maar met name vanaf de jaren '60 van de vorige eeuw, terecht is gekomen.

Nog maar goed twintig jaar geleden, om precies te zijn in 1988, presenteerde de synode van de Nederlandse Hervormde Kerk de nota *Kerk-zijn in een tijd van Godsverduistering*. Die nota getuigt wel van een diep en breed besef van crisis. Hoe langer ik erover nadenk, des te meer rijst bij mij de vraag: is de actualiteit van de Godsverduistering dan na twintig jaar zo anders geworden dat we daar verder niet veel meer mee hoeven? Is er in de afgelopen jaren zo veel veranderd dat er in het geheel niet meer aan deze nota gerefereerd hoeft te worden? Neemt de kerk dan haar eigen verleden wel serieus? Is het niet vreemd dat we het gesprek, waar dr. H. Berkhof zo'n belangrijke bijdrage aan leverde, als afgerond beschouwen en doen alsof we nu zomaar aan een nieuw hoofdstuk kunnen beginnen?

Bedrijfsmatige visie?

In de Bijbel hebben crises altijd te maken met oordeel van God, met verzoeking, omkeer, loutering. In de loop van het Samen-op-Wegproces, dat bijna de gehele tweede helft van de twintigste eeuw in beslag heeft genomen, is regelmatig de vraag gesteld: zouden we geen schuld moeten belijden over de breuken die in de negentiende eeuw geslagen zijn? Ons samen-op-weg-gaan is niet alleen maar een zaak van vreugde. We worden ook door de crisis van de tijd naar elkaar toe gedreven. Eens dachten we allemaal het gelijk aan onze kant te hebben. Achteraf zien we dat we ons in veel opzichten vergist hebben.

Onze kerken worden intussen gemarginaliseerd. Hoe verwerken we dit alles op een geestelijke manier voor Gods aangezicht? Hoe leren we van het verleden? Wat heeft de afval ons te zeggen? Hoe kan de crisis ons louteren en verdiepen? Wat ik me er nu van herinner, is vooral dat deze gedachtegangen met name aan de rechterzijde van de Nederlandse Hervormde Kerk te vinden waren en misschien daardoor meteen een soort kerkpolitieke inkleuring kregen, waardoor de leiders van de kerken die met een fusie bezig waren niet zagen dat het hier om grote geestelijke vragen ging. Althans, zo probeer ik het achteraf maar te duiden. Er kan ook sprake geweest zijn van verblinding, een te bedrijfsmatige visie op de kerk, alsof het in de kerk niet